

RENG A FÖLD

A horgászok a rét túlsó széléről ide-idepislognak, ajánlatos Lajcsinak is mielőbb eltűnni a partról. Kissé nyirkos most a tenyere, ahogy maga előtt belöki a nádba a szüggönyt. Csizmája jóízűen talpa alá ropogtatja a törmeléknádat meg a kotút. A víz csak akkor cuppan alig hallhatóan, amikor az iszapba süppedt láb emelkedik. A csizma nyomában moslékos lesz a víz, amely még térdig se ér, s kibuggyantja a bűzös gázokat. Hirtelen picsker röppen fel öt szál nádra font fészkeből. Alig két méterre az orvhalásztól, egy vajlingnyi tisztáson megörvénylik a lőré, amelyet alighanem nagyobbacska ponty kavart fel. Jobbra tőle egy sűrű nádbokor engedelmesen nyílik szét a kellős közepén, hogy utat engedjen egy még nagyobb menekülő dögnek.

Lajcsi közben morfondírozik: „Ez a Miska igazán jól értesült a halak ősz-közeli kivonulásáról ide a sekély vízü nádasba. Sűrű vendég vagy te itt a réten, Miska, és ezt... magasságos egék megváltója, ezek emberi lábak, ember hasal a kotúkon, hé, te... mi az, hogy hé, hát ez már belegelte magát vízzel, Miska, itt egy ember van a pocsolyában, ember, ez mintha Cérna Pista lenne, te Miska, a dohányszínű zsíros kalapja és a zöld dzsekije is, Miska, hol vagy, gyere már, gyorsan!”

Miska vagy harminc méterrel odébb bukik ki a nádasból, nem érti, mi van emezzel, csak most már a keze is igazából úgy emelkedik, hogy „megváglak, te örült, vagy ha a csósz akaszkodott össze veled, akkor kettőtök közül az egyenruhást kirázom a gatyájából, az anyja istenit, mert éppen minket tudott rajtaveszteni ezen a moslékos halon”.

Vas Lajcsinak csak az arca kivehető. Különben az egész ember egy kiismerhetetlen kalimpálás, ahogy a sarat dagasztva bukdácsol elő. Szavai: jószágbógés és halotthárogás. Ertelemük nincs, kivéve, hogy Cérna Pista dzsekije, kalapja a pocsolyában, egy csomó teknős iszkolt el ettől a Cérna Pista hullájától, bent vagy öt méterre innen...

— Mi van, te, hallgass, ha nem csósz, milyen Cérnáról, hol mondd, hogy, az nem lehet, miért lenne az ott, gyerünk be, nézzük meg, hallgass már, mit beszélsz, miért lenne az éppen Cérna Pista, hunnan az istenből tudhattam volna, mit hápogsz, te egy beszari alak vagy, hadd hallják a horgászok, még onnét is el kellene zavarni őket, mi közük ehhez a réthez, szarjanak maguknak, ha rekreálni akarnak, itt már megdögleni se lehetne ettől a sok városi léhűtőtől, meg a piszkaiktól, gyerünk, mutasd, hol láttad azt a Cérnát...

Odakeverednek a hulla mellé. Nem mernek hozzányúlni, de szinte biztosra veszik, hogy az nem más, mint iszákos barátjuk, Cérna Pista, vagyis az a bizonyos harmadik „gyerkőc”, akiről a megboldogult szövetkezeti elnök már akkor, jó idejében megjegyezte egyszer, hogy nagyon vakvágányra fut az ivás miatt, noha, mint napszámosfajta, nincs mi elől menekülnie ebben a világban nem létező bűnössége miatt.

A darabokra törött hangok csak nem állnak össze értelemmé a két barátban, akik ilyen körülmények között találtak rá a harmadikra. Csak nem áll össze a gondolat, mi okosat csinálni.

— Látom én így is a fél arcát, ne cibáld a fejét — cövekel le Vas Lajcsi, és már csak olyan emlékekben akarja „látni” a harmadik „gyerkőcöt”, amelyek a szövetkezeti időkből valók hármuk útján. — Nem is tudom — tér lassan mégis észhez —, ki szabadna-e vinnünk a partra...

A nap égi szekér kihullott kerekéként kotródik a látóhatár szélére, szemközt a túlparti horgászokkal, mire Vas Lajcsiék kihúzzák a hullát a nádasból. Nem szólnak amazoknak ott, mi közük hozzá, hogy újra egy réti ember adta be a derekát ennek a kutyaftutában változó világ-

nak, s ezzel közös gondolatuk, érzésük buggyan felszínre kimondatlanul is, hogy Cérna Pistát senki bolond fia nem tette el láb alól, csak az ő szerencsétlen elvesztettségé.

— Ezt kicsínálta a sors minekünk, hogy éppen mi találjunk rá — válaszol megadóan Miska Lajcsi azon lappangó szemrehányására, amelyről nem tesz hangos említést mindvégig, mialatt meghányják-vetik, melyikük marad a rétbe-fulladtnál, amíg a másíku a helyi közösség irodájából értesíti a rendőrséget.

— Jobb, hogy mi találtuk meg, mint más — mondja Lajcsi Miska megkönnyebbülésére. — Etust, az asszonyát is értesítenem kell. Hogy is mondjam meg neki, ha körülvesz az a három gyerek. A megváltó istenit az öngyilkosságnak, annak a divatját is úgy lökték ide nekünk, mint a miniszoknyáét, aztán a maxiét, a fiatalok tömegbuzgását, meg az elmenését, a paraszt megbokrosodását. Miska, vigyázz erre a „gyerkőcre”, míg nem jövünk, mint a szemed világára ...

Azzal elindul fölfelé, a falu irányába, és már tisztán látja, még egy újabb csúfság vetette árnyékát a falura. Ebben az évben a harmadik. Valamivel több, mint kétezer emberre három öngyilkosság öszelőig, ez félelmetes, s nincs rá semmi garancia, hogy nem közelíti meg a hetvenes évek legelején bekövetkezett csúcsteljesítményt, az istenverte tizenkét hónapra eső öt öngyilkosságot. Az elme kinyílik ilyenkor, mintha az okokat engedné be szép sorjában, ellenőrzés végett, pedig nincs itt mit úgy magánszórakozásból kutatgatni a Pista körül, aki élt harmincnégy évet, s aki a gyermekein kívül semmi hírét sem hagyatkozta a világra, mert már korábban elakadt valahol a tanyák magányában, kényszerűséget és csak olykor-olykor egy kis hitet összeházasítva, hogy a csöndes, jóra való föld, meg az ő fel-felrémlő kedve az apró-cseprő munkavállalásokhoz — ólat hívják javítani az ilyen embert, felhordani a kukoricát a góréba, herét kaszálni! —, majd csak elegendő erőbe ömlik ötüik kosztos asztalánál, mert a gyerekekből éppenséggel még lehet valami.

Pistát majd most körülkérdezik, no, nem az orvosról, a vizsgálóbíróról, meg a nyomozókról van szó, mert ez az ő kenyerük, hanem inkább az öregasszonyokról, akik tán még isten akaratával is összefüggésbe tudják hozni a rétbe tévedt ember sorsát, csak a fiatalabbak nem fogékonyak mostanában az ilyen okfejtések iránt. Az öngyilkosság, mint gyorsan elharapózó jelenség, még valamikor a bimbózása korában, a hatvanas években volt lázas falutéma, és Pistának igazán nincs is szüksége arra, hogy alaposan elővegyék életét, mert életében nem vette elő ezt az embert senki sem, az egy megboldogult szövetségi elnököt kivéve, aki még akkortájt vérmes parasztutódot látott benne, csak ha nem kezdett volna el inni, még az elnök szeme láttára is. Ő egyszerűen, de a maga bölcs nyelvéen, nagyon élnivágyó újparasztpalántának keresztelte a három gyerkőcöt, mert, mint emlegette, egészen a történelem homályába visszanezve, a kapanyél-anya szülte nincstelen parasztok tartották a világ nagy földjeit a vállukon, ezek után is, és még sokáig úgy kell lenni, már csak azért is, mert a nincstelen parasztnak az akarában megjött étvágya, földszomszja garantálja a szocializmust falun, pusztán egyaránt.

Pistát nincs mit faggatni. És ha jönnek is majd az újságírók, ők legfeljebb a mérgező permetezőszerek vagy a pálinkásüvegek átkáig jutnak el kikövetkeztetésekben. Lefogadni, elfelejtették már — mert nagyon sokszor a régen holnapra lett mána irnak, és csak annak, nem a holnapnak is —, hogy az újabb keletű mezőgazdasági szervezet, amelyik nem gyűjtötte kotlósként szárnya alá kis nincstelenjeit megőrzésre, éveken át a kopasz kenyérrelalót is alig tudta biztosítani alkalmazottainak, mármint a kapásainak, zsákolóinak. Az igazság az, hogy a tekintély és a megbecsülendő kereset csak valahol ott, a traktorosoknál kezdődött.

Ki ismerte Pistát, a sápiózó pletykásokon kívül, akik a három Cérna-csemete sorsa miatt kotkodácsoltak Etus, az anyjuk füle hallatára is, amikor az napokig otthagya fészket a tanyán, a gyerekekkel együtt bejött a faluba, a nővéréhez májvát szedni?

Ki tudja, hol laknak Cérna Pistáék? Ki tudja?! Ki tudja, hogy a senki földjén ügyszólván. Mert az a legalább százötvenéves tanyaház, amely a nóta végén elkerülte a mezsgyéket, a szövetkezetiét, meg mindenki mezsgyéit, ott fehérlik egymagában a falu déli szántásainak mélyén, ott, azon a tájon, ahol a szarkák sem fészkelnek már, és ahová finnyáskodva járnak el a falusiak megművelni árván nyújtózó földjeiket. Az egykori cselédház műemlékként is becses turisztikai látvány lehetne. A ház möge két-három fúrás nyomának emlékezetével. Mert valamikor úgy volt az arrafelé, kinn a tanyákon, hogy az emberek igazán szenvedélyesen érdeklődtek egymás dolgai iránt, jóban-rosszban egymáséi voltak, csak például a szegényember disznótorának is került többféle vendége. Egyféleképpen a kifúrt házhátulja is azzal dicsekedhetett: „Adjon isten szomszéd, mi jót tehetünk kentek érdekében?!”, mert a frissen nyisszentett disznónak — régi szokás szerint — az ágy alá helyezett sonkját, szalonnáját emelték ki ezen a lyukon. Szóval, egyre-másra őszinte és huncut szomszédok, környékbeliek módjára tudtak egymásról az emberek, számon tartották édes mindannyiuk nevezetes eseményeit, de amikor nagyon szorult a kapca, a segítség után sem kellett kutyát meneszteni, jött az magától. Viszont ki látogat ki abba a tanyavilágba manapság a saját lábán, akár jóban, akár rosszban jár, amikor ma már csak traktorosok meg legfeljebb szekerek közlekednek a földgolyó ilyen tájain.

Cérna Pistáék már jó ideje senkinek sem fizettek házbért. De fizettek is ezért nagy árat a senki fiának, mert csak a senki fia, az ember nagy, üres árnyéka jelent meg néhanapján a küszöbön. A postás nem ment ki hozzájuk levéllel, kézbesítő értesítővel. Falusi címre érkezett nekik minden.

Hazugság, mert a tanító néni, az volt már kint náluk, a két iskolába járó gyerek miatt. Ki kérdezte, kérdezhetette meg a tanító nénit, meg van-e még az a senki földje a mezsgyekarók látószögén kívül, ahol az egykori cselédház mostani lakói — öten összesen — a nagy végtelenbe zártan ütik-verik a világot, reggel kirajzanak, és kora este besöpri őket a lakásba a környező kukoricásból kitóduló csönd. Az ember mond valamit, az asszony bólint rá egyet, a gyerekek elmesélik, mi volt az iskolában, s a világ mindebből soha nem tud meg semmit.

Ki tudja, ki tudja, ki tudja, hol az a múzeumi cselédház, amelyben modernkori emberek élnek, de akiket a pletyka kehes lova is messze elkerül, s addig, amíg faluhosszat szövődnek a vakokról, kurafikról és a makulátlanokról szóló rettenetes kombinációk, hogy például az öreg Csirke megerőszkolta a lányát, vagy hogy Pintér suszterék Svájcban élő fia egy hercegnőt vett el feleségül, róluk, az egykori cselédház, az egymagában messze fehéredő tanya mostani lakóiról az sem derül ki, hogy a kivesző petróleum után futkosnak egyik boltból a másikba, mert esténként világot kell gyújtani odakint az asztal körül ülőknek.

Cérna Pistáék. Mintha nem is lettek volna az utóbbi tíz évben. Létezésükről csak a mályva árult el valamicskét, itt, a faluban, amikor az asszony meg a gyerekek mívában szedték a lila szirmokat.

— o —

— A részegség, a részegség, az vitte bele a rétbé a szerencsétlenjét!
— Az istenbe lehet, hogy kennek ez az első gondolata! Meg hogy ilyen pontosan tudja! De közben nagyon jól tudhatja ken, hogy abba a levesbe ott lent nem fulladhat bele józan ember. Csak a részeg. Ezért magától értetődik, hogy részeg volt. És akkor, mindent együttvéve, nem is az a lényeg, hogy Cérna Pista részegen került be a rétbé.

— Nem hát, mert lehet más is a lényeg. Hogy valaki oda bedobta. Ott fojtotta meg, az is lehet. Valaki vagy valakik. Az ellensége, de több is lehettek. Minden megtörténhet egy részegessel.

— Már megint a részegséggel hozakszik ken elő, nem pedig azzal a szerencsétlen emberrel, aki feleségét és három gyerekét hagyta maga után.

— Ez baj. Nagy baj. Gyerünk, Lajcsi, hívjuk a rendőröket!

Ezzel a helyi közösség elnöke az üvegtornác bejáratánál lerúgja gumicsizmáját, amelyben az istállóban totyogott.

— Asszony, átöltözök. A Cérna Pistát a rétbén találták. Atmegyünk az irodába telefonálni a rendőrségre.

Aztán hirtelen hátrafordul, és gyanúárnyas csodálkozással kérdi Vas Lajcsit:

— Hát halott az, egészen biztos?! Nem próbáltatok dörzsölni?

Vas Lajcsi fölényes haragja egy pillanatra elhányja méregfogát, hiszen most a bűnügyi tévéorozatok modorában kérnek tőle számon valami mulasztást. Mégis biztosra állítja válaszáat:

— Milyen dörzsölés! Hát halott az a „gyerkóc”, a kutya istenit! Táncsak megnéztük! Annyira ázott a bőre, néhány napja ott lehet már.

A helyi közösség elnöke belenyög a csizmaiba, ahogy nehézkesen lehajol és roppant pedáns ember módjára katonás tartásra igazítja őket a bejárat mellett:

— Hát hol az asszonya, a...

— Az Etus!... (Ejnye, hát hogy nem emlékszik ken a nevére, pedig kennél is volt éppen eleget napszámában, még nem is olyan rég!)

— Hol az Etus? Hogy nem jelentette az ura eltűnését?!

(Azt is megtudjuk hamarjában, viszont azt nem tudni, mióta lett ilyen pedáns ken. Hiába, úgy látszik, ha az ember valamire viszi a falujában, mindjárt moderálja magát. Ken még jól bírja, az szentség. De az is biztos-zíher, hogy amióta kendet választottuk meg a helyi közösség elnökévé, most először váltottunk egymással két szónál többet. Az udvarán is tán most vagyok először, amióta bejött ken a tanyáról.)

Az ember eltűnt átöltözni, Vas Lajcsinak, noha most nem telik kedve az ilyesmiben, futó pillantást vet az udvarra. Zsíros, bögyös gazdasági udvar, pazarul feltollazva mindazzal, ami egyenként is büszkesége a mai, módosabb falusi embernek. Az üveggangos házzal szemben terebélyes alsólakás, végébe tűzött nagy kamrával. Végig az eresz alatt régimódi sorakozásban galambdúcok. Az amúgy is tágas elülső udvar csaknem teljes egészében kibetonozva, valami két divatos fa tövével vajlingnyi szabályos kör kihagyva. Az üvegfolysó bejáratánál, szemmagasság felett, az eresz oltalmában tambura alakú famicsodán cágéres műszerek: Triesztből seftölt légnedvesség-, légsúly- és hőmérő füzére. Valamivel odébb egy hangszóró az ablak vasrámájára erősítve, a párja pedig egészen a gang végében, ott, ahová az udvari villanyégőket szokás szerelni. Lefogadni, hogy ez a két hangszóró sztereó hangot produkál és a vejkó műve. Itt is térhatású rádióműsort akar hallani, amikor hétvegeken családostól az öregekre telepszik.

A hátsó udvart divatosan cifra vaskerítés választja el az elülsőtől, csak ez a kerítés belekerülhetett néhány milliójába a tulajdonosnak. Hátrább még inkább kibővül az udvar, s egyben a pedantéria is veszít érvényéből. A jószág nagy világszabadságban él, bögyösen nyugovóra térő kacsák útját malacok keresztezik, melyeknek lábát egy elfajzott puli kapdossa. A fákon és az óltetőkön pulykák, mégis a gyöngytyúkok rémülnek meg valamitől a leginkább, s éles hangjuk ékként üti át ennek a zsbívásárnak a hangfalát: „Csukány, csukány...” A fészér alatt traktor és kombajn és a legkülönbözőbb kapcsolható eszközök, amelyek mintha egy hangos traktorvers teliszájával hirdetnék: a föld azé, aki megműveli! Mindezen a modern mezőgazdaságon rajta gubbaszt a tyúksereg, úgyhogy a gépek alatt, de magukon a gépeken is a sok tyúkszar, akárcsak a galambszar az alsólakás színcsúrgásában.

A helyi közösség elnöke mintagazdász hírében áll a faluban, s korához és családi állapotához mérten már valósággal hősi címet viselő az öreg, sőt a nálánál jóval fiatalabb felesége is. Tízegynéhány hold földet tartanak a vállukon ők ketten, ez az igazság, a többi már inkább csel. Két gyermekük: egy lány és egy fiú még tanyai korukban kiröppent a családi fészekből. Azt mondják, ez a magángazdaság valamelyest az immár érezhetően lelassult öreg meg pattogósabb felesége kedvrontója; a kereskedő vejkó buzdítja őket napi tornára onnan a városból,

a kiszolgáló pult mellől, hogy bizony annak a családnak, ahová ő benősült, illik lépést — de nem ám tyúklépést — tartania a korról. Hogy azután még a vasúton dolgozó fia — ugyancsak családos ember a városban — is belepumpált a dologba, sikerült az öreget végérvényesen belezargatniuk az „új életbe”. Na de hát békát nem nehéz víznek ug-ratni! Úgy látszik azonban, a fiataloknak csak cégerként imponál az öreg gazdasága, hétvégeken, amikor korgógyómrú kocsi-val kigrasszál-nak a faluba, s valamicskét szétszór-nak itt a városi afektaságukból, hogy aztán még jobban megpakolhassák falusi finomságokkal a benzines sze-keret, amely az itteni munka folyton megújuló küszöbén, hétfő reggelre úgy eltűnik utasaival, mint számár a ködben. Arról azonban lehetne vi-tázni, és nem csupán a helyi közösség elnökének esetében, hogy ki a nagyobb számár, a falun maradt öregek-e, vagy a kor nagy sugallataival távozó fiatalok, akik ha sok mindent felejtenek, ami a szülői házhoz kötötte őket, egy dologban szinte szabályszerűen vonakodnak felhasználni a bábaasszony ollóját: az ittmaradtakhoz kötődő sonkás-kolbászos-csir-kés-kacsás-zöldborsó köldöküket a viláért sem metszenék el.

Hát így valahogy járt ez az ember is, s ezt valamiképpen egy ki-csit a mérleg mindkét serpenyőjére ügyelő sors te nekem — én neked kimeneteli visszapasszolásának is tekinthető. Még tanyasi gazda korá-ban, a változó időktől siketen elfordulva, értette a mások befogásának dolgát. Befogta volna a munkába, érdekszekere elé a mezei egeret is, s mindemellett volt úgy, hogy a torka egészen berelkedt a nem túl tiszta szándékú agitációtól. Erről Vas Lajcsi apja mesélt sokat, hiszen még fiatalkorában napszámosa, a helyi szervezésű szövetkezet érájában pedig tőzsomszédja volt ennek az embernek. Ezek az emlékek Lajcsi gyermek-korába kanyarodnak vissza, s ma már meglehetősen kopottasak az ő visszaidézésében is. A változó falu emlékeket elsodró folyamáról nem is beszélve: a húsz, még inkább harminc év előtti legérdekesebb és leg-gyűlékonyabb emberi viszonyok is szelíd gömbölyületű, szikrát vetni ké-ptelen hordalékkaviccsá simultak már. Az új áradat s a nyomába zúduló partszakadások egészen más rétegeket tettek szabaddá a mostani föld-indulás előtt.

Mit tesz most az a nyakas törpebirtokos, aki még az ötvenes évek vége felé is valahol a tanyai vagy éppen a falusi portáján beásva azzal a htibuzgalommal pillantgatott ki szobája ablakán, hogy „az én házam, az én váram”, sőt aki e várfalakon kívül sem járt-kelt éppen behúzott farokkal akkorjában? Először is a földjére járt rá a rúd, ahol a kukorica, a búza és általában minden lassan lemaradozgatott a szövetkezeti mögött. A fajjóság pedig végképp betette a nagykaput. Hiába igyekezett apró cselekkel kiegyenlíteni számláját a küszöbén álló korról, mert mond-juk, a hússértés csak finnyáskodott az ő daráját, korpáját csámcsogva. Napraforgóból olyan hatalmas parcellát ő azelőtt még sohasem látott, a társadalmi szektort mégis (vagy talán éppen ezért) bolondgombásnak, tagjait — sokszor nyíltan — tetveseknek titulálta, hogy úgy belemertül-tek a cukorrépa, a lucerna, a napraforgó termesztésébe, aztán egyszer csak ráébredt, hogy ha már az első alkalommal nem lép akkorát, amek-korát apja és nagyapja léptek együttesen két emberöltőn át, akkor vég-képp befellegzik neki.

S lépett.

Rá se ismerni. Egyszeriben rá se ismerni.

Az ötvenes évek ösztövére beszolgáltatási és népgazdasági túllkapá-sait és részrehabilitációjait, nem kevésbé az akkori szövetkezeti mozgalom lötyögéseit ma boldog-boldogtalan szidja, s valahogy már nem is számít az, hogy akkorjában ki melyik oldalon állt, ki adta bele az egész életét egy nagy tévedésbe — tévedésbe-e, vagy egy vajúdó felismerés, felcsepe-redés első nagy gyereksírásába! És vajon ki volt az, aki bekáromkodott a szövetkezetbe, már akkor is kívülről, akár csak most utólag, divatszere-nen, hétköznapiasan, mintha az időjárás szapulásáról, a kolorádóbogár elkergetéséről lenne szó csupán...

Az összeakasztott tengelyek emlékezetét még inkább elboronálja az, hogy a mostani helytállások, beledöglések, megfutamodások és spekulá-

ciók nem válogatósak: a hoppon maradt volt nincsetlen szövetkezetieknek és az ötholdasoknak csakúgy, mint a maximumosoknak csaknem egyforma szerencsével jut ki belőlük. Itt van például a helyi közösség elnökének az esete. Ha most felemlítenék neki a furcsa kis szomszédságot, mikor Vasék szövetkezetiek voltak, ő, a helyi közösség mostani elnöke pedig még kivülről őnbizalma vastag, kihizlalt szalonnáját falatozta nagy mohón, miközben a bicskájával bökdösött a tyúkjai felé, amiért azok Vasék, a „szövetkezetesek” baromfiaival mertek bratyzni a két tanyát elválasztó mezsgyéjén... Ha most felhozná neki Vas Lajcsi, hogy is volt az Ambrus bácsi, amikor arra jött a szövetkezeti elnök, ken pedig herét kaszált a dülőút közelében. Hogy-hogy ken éppen akkor vette ki a bilinkóját, és gyerekesen megfenyítette vele az úton haladót?... Ha most felidéznék azokat a pocsettás őszi napokat, amikor Vasék családotól befelé tartottak a faluba, a szövetkezeti központba, hogy idejében odaérjenek a reggeli munkakezdesre... Ambrus bátyánk ott faroltatta mellettünk a stájerját, amely elé büszke két pejket fogott. Azt se mondta a szomszédoknak, hogy befellegzett, hát még hogy felvegye őket a kocsi... Lefogadni, ha most az ilyen és ehhez hasonló szomszédi truccokról egyet-mást emlékezetébe idézne az öreg Ambrusnak, a helyi közösség elnöke kerek arcán s egész kopaszos fején szétömlene az emlékek felbuzsergette nevetés. „Régen volt az. Honnan a fenéből emlékszel még az ilyesmikre, Lajcsi?!” Talán ezt mondaná, talán még ennél is valami ártatlanabbat, hogy a rég kisimultnak tűnő egykori viszonyokat minél nyomatékosabban a békés tejre emlékeztesse: „Nem azok voltak az igazi problémák, fiam, hanem a mostaniak veszik csak el igazából az ember eszét, ezt elhiheted nekem, na és te is benne vagy, most már egestül, felnőtél és modern termelő módjára igyekezel megtalálni a helyed a nap alatt.” Így valahogy folytatná, és az újabb megtanult idegenes kifejezéseket, mint a probléma, a modern, külön hangsúlyal ejtené, mert hiszen a tanyán még nem ismerte ezeket. „Nekünk, emberek, egyszerűen a korrallal kell tartanunk!” — szokta Ambrus bácsi hangoztatni a falugazdaság témájára tartott gyűléseken, és ilyenkor, ezt el kell ismerni, olyan érvei vannak, mintha már az anyaméhben korszerű mezőgazdaságot tanulmányozott volna: „Aki késlekedik, vagy még mindig tétovázik, és fázik a társadalmi szektorral való együttműködés egyikétől-másikától, az nyugodtan máris nekimehet a rétnek...”

Ismét csak egy közbeccsendülő hang, felrajzó, de egészen friss emlékezés:

— Ha én egyszer nekimegyek a rétnek, emelem a kalapom!

Ezzel a mondással ez a бүдös „gyerkőc”, a Cérna Pista okvetetlenkedett mostanában, de ki vehette volna komolyan tőle, amikor olyan kiismerhetetlenül fel-felkapott bánatos hangjára valami szólást, és úgy elvult vele egy ideig, mint az anyátlan-apátlan kisárva, aki megelégszik a morzsányi megtalált játékszerrel is. Vas Lajcsi már oda se szokott figyelni az ilyen eregetéseire, nagyon tartott attól, hogy teljesen feleslegesen beleköt az egykor elszakíthatatlan jóbarátba, akivel az utóbbi időben mind kevésbé tudott úgy istenigazából belemerülni a véget nem érő ízes beszélgetésbe a szövetkezeti ifjonti évekről, még kevésbé a gyermekkor csinytevéseiről.

— Ha én egyszer nekimegyek a rétnek, emelem a kalapom!

A szerencsétlenje. Egy hónappal ezelőtt is ezzel lökött olyan meserit a biliárdgolyókon a kocsmában, ahol Misi és Lajcsi ekkor látta őt utoljára. Legalábbis feltételezhető, hogy Misi is ekkor látta utoljára, mert azóta nem avizált róla. Ez a mai nap azonban olyan kacifántos, hogy Misivel szügyönyözni indultak, és hogy a harmadik „gyerkőc” holttestére bukkantak a nádszéli vízben. Misi tromfolt, hogy Lajcsinak arra meg arra a helyre kell beállnia a nádas közé kivárni az ott ladikázó halakat. Miért éppen Lajcsit irányította oda, s miért a mai napon? Ah, egészen biztos, hogy nem volt ebben semmi fortély, semmi disznóság Misi részéről, hiszen talán tegnap, tegnapelőtt, vagy éppen holnapután is csak ott találtak volna rá Cérna Pistára, ha nem ők, akkor vagy a vadászok, vagy a horgászok.

A helyi közösség elnöke, ahogy kilép a gangajtón, nini, micsoda gangosan, megint amarról hátulról veszi elő a témát:

— Ugye te Lajcsi, mit is mondtál, kihoztátok a pocsétábot? Hogy mertetek ti hozzányúlni ahhoz a hullához? Nem szabad az ilyesmit...

De emez most már szikrát fog:

— Említettem-e már kennek, hogy nem nagyon kedvelem a bűnügyi tévéfilmeket. Ken pedig engem ilyesmibe akar bepaklizni. Hát még az előbb nem azt firtatta, hogy ugyan leellenőriztük-e a szerencsétlen állapotát? Élve találtuk-e, halva találtuk-e, nem ezt kérdezte?

Ekkorra azonban már letörök ésre hegyezett mérge, s únja ezt az okoskodó embert itt maga előtt, mert minden további szószaporítás Cérna Pista megmásíthatatlan halálának tudatát fokozná csak...

— Gyerünk telefonálni. Értesíteni kell a családját is.

A helyi közösség elnökének házát mintha már figyelték volna az utcáról. Most, ahogy kinyílik a kiskapu s kilép rajta Ambrus bácsi és Lajcsi, a falu öreg tréfacsinálója pördül oda elsőnek, a Zsiga, aki nemrégiben az új tisztelendónél olyképpen tette tiszteletét, hogy pontban éjfélkor megkopogtatta a revenderás atya ablakát, hogy hát, gondolja, felkelti a tisztelendő urat elvégezni a kisdolgát. Most az arca akasztásra vonszolt ember rémületét tükrözi, s mert egy kissé nem beszámíthatónak tartják, mintha rá akarna hibázni a mendemondára:

— Lajcsi, igazat beszélnek a faluban, hogy Cérna Pista elvágott torokkal danol a halaknak, mert mondtam én a népségnek mindég?!

— El az utamból, Zsiga, törődj inkább a te papoddal!

Mert Lajcsi Etust látja jönni az alvég felől, rázkódásos az asszony járása, mint a megrokkant vetőgépe. Úgy látszik, hamar értesült a dologról, és nemcsak ő, pedig Lajcsinak a rétaljról a falu felé rohanván mindössze egyetlenegy útjába tévedő embernek volt ideje jelezni a Cérna esetét.

— Ugye megmondtam, Lajcsi, hogy ez lesz a vége, megmondtam. Hol hagyta Pistát, mondják, hogy te meg Miska találtatok rá.

Akárhogy is volt az utóbbi egy-két évben, ha a két „gyerkőc” elidegenedése Pistától megállíthatatlannak is bizonyult, Lajcsi ezzel az asszonnyal szembekerülve bűntudatot érez, mert ugye, úgy kérdezte, „hol hagyátok”, amiből most vád is kicseng, és minden mással szemben nagyothalló szeretet egy elzúllott férj iránt, aki rücskös-ragyás egyéni szerencsétlenségével nem válhatott annyira földönfutóvá, hogy kiriasztotta volna magát legközelebbije lelkéből.

— Ha én egyszer nekimék a rétnék, emelem a kalapom!

(Hát ott hagyta, Etus, és most legyünk méltók az ő betyárlelkéhez, ahhoz a romlott, hetyke, barna kalapjához, és ne pempősödjünk öregasszonyokká, a gyerekeitek már úgy is tudják, apjuk egy szépen összetákolt, aztán újra el-meg elfuserált parasztvilág férges gyümölcseként ért meg...)

Amazok — mert már többen is bent tolongnak a helyi közösség irodájában — furcsán cincogtatják a telefont, Etus úszik el szeme előtt, aztán ismét megjelenik, de most már megint a „gyerkőc” hangját hallja:

— Nekünk aztán beírják a harcot, a teljesítményünkhöz számítják a fapuskát és a fakardot is, mert mi bizony levágjuk a farkincájukat a fergeknék, nem igaz, Miska, Lajcsi?

A szövetkezeti elnök:

— Emlékeztek-e rá, gyerkőcök... na, most már nem vagytok gyerkőcök, hanem menyecsket rúdra csaló legények... emlékeztek-e a fapuskáitokra meg a fakardjaitokra? Kitaláltatok-e, miért faragtattam én akkor a számotokra azokat a harcászati eszközöket? Minden, amit akkor jában csináltunk, harc volt, még a medveszövő lepkék elleni hadbavonulás is. Akkorjában jelentek meg tömegével ezek a levélhuzárok, a fergek nagy korának előhírnökeként, csak aztán jöttek a kolorádó-bogarak, amelyek azelőtt egyáltalán nem voltak ismeretesek. A fő harcunk mégis abból állt, bebizonyítsuk: azért, hogy mi kommunizmust akarunk, nem kell félnünk, hogy kipállik a szánk az egy kondérból

való zabálástól. De nem is kell ahhoz egy kondér, hanem inkább egy akarát, a kettő közötti különbség pedig nem csekély, úgyhogy nemcsak a válogatós gyomor tudja megkülönböztetni egymástól.

Most újra csak a jelen-valóság, mégpedig a helyi közösség elnökének hangján:

— Az ám, Lajcsi, mit is kerestetek ti a rétbén?

(Bíró uram! Ha erőnek erejével a vizsgálóbíró csuhájába akar ken ugrani!)

— Az őszi pontylakodalmat akartuk közelebből is megsádelni, a jóistenit! Szügyönyözni akartunk, amikor a megboldogultra bukkantunk.

— Még jó, hogy lementetek. Ki tudja, mikor került volna elő...

Ez Etus. Egy kicsi szikár asszony, s mennyi erőnlét! Már ura magának, a horpadt beletörődés iménti hangjából immár fegyelmezett, sokszor kipróbált lelke fattyazza ki a felesleges elérzékenyülést. Ösztönös hitvesi kötelességtudata, tenniakarása szinte a fagyopont alá parancsolja elsirató hangszínét. Az irodai nyálkás csödület gyeplője az ő kezében, Lajcsi ismeri ezt az elszántságát.

— Rendben van, gyerünk le Pistához. Ki marad itt bevárni a rendőroket?

Etus nem a tetemhez, Pistához iparkodik. Ilyen volt világéletében szerencsétlen férje oldalán, mindig is látástalan nézéssel pásztázott a kínos tények felett. Ha újra egy nagy szegénységbe zuhantak vissza, a jelenről csak foghegyen volt hajlandó beszélni, a jobb sorsra érdemesültek délibábját pillantgatta meg ott, ahol tanyájuktól messze, a hőségben viháncoló szántások és vetések összeértek az ég harangjának érces falával. Ha Pista egy kényszerzünet után ismét a borosflaskó után nyúlt, hogy megint beleölje magát annak belvilágába, Etus a józanság betyárlelkű angyalát látta máris felbukkanni a küszöbön, mert a tanyán egy állapot, a részesség, vagy akár a józanságé is, nem tarthat soká. Ha a három gyerek közül a két iskolába járó megdicsérte a tanító néni, milyen csavarintos természetes észjárásuk van, Etus koravénységükben lubickolt, mert tudta, nem sokáig fog tartani már, hogy ezek a gyerekek megszeppenten ülnek az asztalhoz, mint olyanok, akiknek nem is az asztal feletti tisztos embermagasságban, hanem az asztallábak oltalmában, a macskák, kutyák és tyúkok között a helyük. Tudta: ezektől a kis felnőttektől előbb-utóbb apjuk taknya-nyála fog berezdelni, mint a gatyába rázott ember.

— Az iszákosság, az iszákosság, hová juttatja az embert...

(Itt még valakit mókon kell vágnom. Ez alighanem a helyi közösség elnöke lesz. Ennek az emberről és bűdös világáról alkotott fogalma csak kétféleképpen szuperálhat: vagy részegnek, vagy józannak tudja regisztrálni a földi halandót. Ebben már nagyon sok a képmutatás. Így elmeszesedhetett volna ez a kérges mellkas azóta, hogy benyomult a tanyáról és jó közszereplésnek állította ki magát? Igaz azelőtt is nagyon leegyszerűsítve gondolkodott ken: voltak szövetkezetiek ken számára, és azok, akik nem voltak szövetkezetiek. Nagyjából ez a két súly szerepelt a ken mázsáján, amelyen pillanatok alatt lemérhette ken az embereket. Most odavágódot ken mögé, és ha még csak egyetlenegyszer előhozakszik a részességgel, nem megyünk le a rétre lagzi nélkül.)

— o —

Jócskán besötétedett már, mire a rendőrök megérkeztek, és kézilámpák világánál lebotorkáltak a rétre, ahol a kis embercsoport várakozott rájuk. Vas Lajcsi végtagjaiban a fáradtság zsidog, nem annyira a mai nap lesújtó eseménye következményeként, hanem azok miatt, akik itt ólálkodnak a holttest körül és az élők jussán hol gyermeketeg lényekké, hol meg sunyin gonoszokká fajulnak, mert úgy tudják, egy halott mindenre feljogosítja őket. Mindenesetre akkor a legelviselhetetlenebbek, amikor sajnálkoznak, hiszen ilyenkor ragyog fel elméjük bölcsessége a legteljesebben, legalábbis ők annak tudatában fecsegnek, hogyan kellett volna a megboldogultnak a talpára állni, és egyszerűen

fütyürészve, messze elkerülni a végzetét. Az élők nagy tévedése ez, mert mindig azt hiszik, ők sokkal okosabbak a halottnál, s ebből a szaros kis igazságból kanyarintanak maguknak nagy filozófiát. Egyedül Miska változott meg azóta, hogy Lajcsi ithagyta a holttest mellett. Hallgat, egyre csak hallgat, mint még soha az életben nem hullott ilyen csendességgel magába. Lelke utolsó kis zajaival mélyen a vízi növényzet gyökerei alá bujt. Ő a nádszál, amelyik meghajlik, de nem rikkan, ha valamelyik réti szárnyas ránehezedik.

Etus nem beszél sokat. Anyáskodna Pista felett, igazgatva rajta valamit, bár nem tanácsos hozzányúlni a halotthoz, mert talán a nyomozó szerveknek az sem tetszik majd, hogy kivonszolták arról a helyről, ahol ráborult a vízre. Etus inkább magának mondogatja újra meg újra, hogy férjét nem lett volna szabad egyedül hagyni a tanyán. Őt nappal ezelőtt jött be a gyerekekkel a faluba, mert Pista megint télenességben vergődött a ház körül. Ilyenkor már lehetetlenség volt kibírni a közelében, minden ok nélkül tüzre kapott, s azt a nagy keserűséget, ami időről időre felgyülemlett benne, rálottyantotta a családjára és a pusztára, nem kímélve a gyerkeket sem. Nyegle tehetetlenségében, mert hiszen nem volt hol leveztetnie dühét az ember nélküli süket nagy csendben, pusztulásra ítélte mindazt, amit a halvány remények visszatértének pillanataiban összehozott a szebb napokra gondolva. Ha egyik nap rendbe hozta a disznóólat, amelybe anyakocákat akart hozatni a szövetkezetből, ahogyan azt más felbuzdult magánparasztok teszik, akkor azt már másnak szétverte rohamos perceiben. Ha pedig felsöpörte a nádtetés ház padlását, ahol mályvát vagy kukoricát szándékozott szárítani arra az alkalomra, amikor például a kukoricáért másfélszerez árat remélt kapni, hamarjában rádöbbedt, hogy mindebbe csak így, kapkodva, nem sokat ér belekezdeni, jóllehet eléggé beszédesen ott lebegett szeme előtt sok paraszt példája, azoké, akik kezdetben ekként tapogatózva vágtak neki az új útnak, amelyen nagy szorgalommal el lehet jutni valameddig, valahová. Az utóbbi időben egyre kevesebb dukált a család kinti magányában felcsapódó reményteljes ötletekből, s egyre több a tán valóban józan belátásból: hogy a csupasz, pénztelen buzgalmát kiakaszthatja az ember a léckerítésre, akár egy törlőrongyot, amely boldogabb korában még szép, ünneplő fehér ing volt.

Etus elejtett szavaiból — mert hiszen nem sokat mondott itt a réten ennek a késő esti órákba konyuló gyülekezetnek a család és főleg Pista legutóbbi dolgairól —, ha más nem is hámozhatott ki sokat, Vas Lajcsi világosan következtetett. Az egykori szövetkezeti szegényember, aki annak idején — mi tagadás — egy kicsit rászottyant a közvagyonra is, a későbbiekben már nem tudta magát feltalálni. De hagyjuk most ezt, pedig ha jól megnézzük, a tanyán ez idő tájt nem is olyan elvetendő az élet, csak egy dolog fontos: az ember ne nagyon habarodjon bele a televízió képernyőjébe, még ha olyan kurvász is az, amikor az elárvult szántások, vetések rengetegében villanyáram álmától is megfosztottan, egy ócska gépkocsi-akkumulátor segédletével kínálgatja az ámulatot, a divatot, a modernséget, az úriemberi jólétet és találékonytságot.

Nem igaz hát, hogy Pista az eszét veszítette, ahogy itt, ez az emberhabarcs rottyogatja holtteste fölött bűdös nagy igazságát. Pista el sem juthatott addig, hogy az eszét eligya, vagy ilyesvalami. Lajcsi Etussal együtt tudja, hogy a tanyavilágnak ez az egyik utolsó hazátlanja nem mást, hanem csak a veleszületett ösztönét veszítette el. Nem kell itt nagyon sokat kutatgatni az okok között, mi történik a mai paraszttal, ha ő maga is fonákjára fordulva egy szép napon mindennek a túlsó végén fohászodik neki, mégpedig úgy, hogy ez a cselekedete végül mégsem smakkol a kornak. A parasztból mintha csak kimetszetek volna a veleszületett életöszönt, s most is minduntalan ezt teszik vele, amikor a délibábok lökhajtásos repülőgépén felröppentik a magasságokba, hogy azután onnan zuhanjon alá minél mélyebbre, ha netán nem találná fel magát a pilóta szerepében. Éppen ez az, a pilóta szerepében! A kor logikája: parasztból egyszeriben pilóta! Vagy esetleg

multimilliomos farmer, ahogy annak bemutatásába néha már a televízáó is majd beleizzad, mert eközben vigyázni kell a tartásra is, nehogy túlságosan agyonmagasztalja a magángazdálkodást. Közben az ilyesféle magasrepülési parasztnutatóványok közepette mindenki, de mindenki milyen nagy szarban hagyja éppen ezt a tanyai embert, aki egy szép napon kihajítja házából a banyakemencét... De hogy aztán hol és hogyan szerezze be a költséges fűtőolajat, szemet, miközben a szárazik, a venyige, a nád ingyen kínálkozik, a kellemes téli estéken a tévé köré telepedő városi közönség, meg általában mások is, erre igazán nem tudnak s nem is látják szükségesnek választ adni. Na hát szóval! Paraszt és pilóta! De a még ki nem herélt veleszületett életosztón nem löki csak úgy a pilótaságba a parasztembert, és főleg nem akként, hogy az fejest essen bele.

Ez a Pista nem, egyre csak nem akart pilóta lenni, csakhogy túl későn vetette meg a lábát ezen a senki tanyáján, akkor, amikor már elvesztette tulajdon életosztónét. A rádió meg a televízió receptje szerint kezdte modernebbé varázsolni a család életét. Fóliás készleteket vásárolt azzal az elgondolással, hogy ha mind a ketten elmennek dolgozni, sok időt megtakarítanak a főzéssel. Méregdrága konzervekre adta ki amúgy is kevés pénzt, s amikor rájött, milyen ára van így a pusztá létfennmaradásnak, válogatás nélkül okolt mindenkit a spekulációért, amelyek az ő fajtájabeli napszámosembert százszorta jobban kisémmizik, mint a többi kereső polgárt. Ösztöne már nem műsódött, mert különben azt mondta volna: „A legfontosabb annyit megkeresni, hogy fölpendüljünk, és ha éhezünk is, jószágba, földbe fektetni, olyasmibe, ami ha azután több munkát igényel is, de legalább fiadzik...”

A két rendőr közül a fiatalabb kérdez és jegyez. Ő környékbeli, a jelenlévők választ mindjárt fordítja is szerbhorvátra kollégájának. A vízbefulladtban ő is felismerni vélte Cérna Pistát, akivel egyszer jóízűt szurkolt az egyik idegen futballcsapatnak, amelyik sokkal jobban játszott a községi cipőgyári fiúknál, akiknek elharmarkodottan második ligás jövőt jósoltak, és pénzzel kezdték tömni őket.

— Csakugyan, nagy futballrajongó volt — jegyzi meg Lajcsi, aki már el is felejtette, milyen lelkesen fogott hozzá Pista annak idején a szövetkezetben egy futballcsapat megszerzéséhez. Ő, Vas Lajcsi volt akkorjában a szövetkezeti ifjúsági szervezet elnöke, s Pista váltig ígérte neki, hogy majd ő begurbliz a fiatalok szervezett sportéletének, mert hiszen az utolsó szövetkezeti elnök — azóta már igazgatók állnak a mezőgazdasági szervezetek élén is —, nagy szerepet szánt a meggyérési legények és lányok társas életének. „Szőröstől-bőröstől meg kell szervezni a számotokra az életet, és pedig lehetőleg a szövetkezetben belül, minél jobban érezhessétek, hogy egy nagy család tagjai vagytok. Ha nem is közös kondérból zabálunk, hogy egymás kanalatól kipáljon a szánk — ahogy ellenségeink rebesgették —, de azért összelepedett társadalom tagjaiként szerveződjünk, mert ilyenformán az isten is a szegényparasztnak szánta a szocializmust. Gyerkéccök — fordult ilyenkor Lajcsihoz, Miskához, Pistához —, ti ezt még nem értitek, nem tudjátok, de jegyezétek meg, mit mondtam én nektek: a paraszt csak addig marad paraszt a maximális társadalmi hasznosság értelmében, amíg a szűkebb vagy tágabb értelemben vett családi közösségét szét nem zúzzák. Ha a családjába éket vernek, fuccs! Földönfutóvá válik, megszűnik létezni, s üthetik a nyomát a legkorszerűbb mezőgazdasági gépek. A parasztra máris ez a veszély leselkedik, gyerkéccök! A szövetkezet, a kollektív együttélés az utolsó nagy lehetőség a számára, hogy a világot vállán hordó erejét megőrizve, a történelemben először, természetes akarattal, szabad szervezetségbe tömörülve, teljesen egyenrangúan lépjen fel a többi világgal szemben...”

Itt ni, ez a Pista, ez a féleletesen nyugodt, vízszintes nagy türelmetlenséggel és megbékéléssel fekvő felpüffedt vízi ember még azután is tovább faggatta a szövetkezeti elnököt, mert egyrészt apja helyett apjának tekintette, alkotói parasztészjárásáért pedig valósággal imádvá őt:

— Ezek szerint egyszer már úr lesz a parasztból is. Nem úgy gondolom, hogy frakkot visel, miközben ganézik, hanem hogy olyan tekintélye lesz, pisál, ahová akar, bagzik, amikor kedve tartja, mert csak úgy kicsirakás-nagyotkivánoznak vele a nők, és úgy általában úgy fingatja meg a világot, ahogy akarja, mert ha kedve szottyán, kivisz a piacra egy szál görcsös tormát, és azt a pék három kiló kenyérért rátukmálja arra az elbambult városi népre, amelyik annyira ki van a vízből a tudományával, hogy már nem tudja, a krumpli az olyasvalami, ami a földben terem vagy esetleg a sugár jegenyefa hegyén a palacsintafészekben.

Látta az elnök, hogy belevörösödik a mondókába a Pista gyerkőc. Meg tudta nyugtatni, úgy, hogy az jólesett mind a három gyerkőcnek, mert valahogy a szívükbe bukott a szava:

— Akárhogy is lesz, gyerkőcök, napszamosok nem lesztek többé! Az apáitoknak volt utolsó foglalkozása az ilyesmi, és te, Cérna, beléd még könnyen lehet úr, meg persze, a többiekből is. Hogy is mondjam, ha nem engedtek a negyvennyolcból, uraivá lettek a saját társadalmi helyzeteteknek. Akkor aztán kedvetekre csöcsörészthettek a szép világot, ihattok, ehettek, dönthettek a sorsotokról.

De te Pista, te csak csiklandoztad tovább a témát, majdnem annyira belemelegedve az élvezetbe, hogy a szövetkezeti elnök kis híján megint előhozakodott a világlakodalommal, az ő nagy világrendezési elgondolásával.

— De engem az is érdekel ám, hogy mi lesz aztán, ha mi egy szép napon eltáncoljuk az utolsó szövetkezeti vagyont is, mármint a maradék közvagyonot itt nálunk a földeken és a raktárakban, akkor mihez kezdünk majd? Mert nekünk nem lesz többé mit aprítani a tejbe, mint azoknak a kurvaokosoknak, akik kívül maradtak ezen a lakodalmon. Azok most már nem is szídnak bennünket, szövetkezetieket, hanem csak nagyokat paslognak ide meg oda, az iroda környékére, ahol ott bagzanak a sok tisztviselők, a majorságokra, ahol az istállóból kilopott strajfját, jászoldeszkát senyvedt kis sparheltunkban eltüzeljük. A kukoricát kipiszkálgatjuk a szövetkezeti göré lécei közt, vagyis a mi görénkből. Na hát szóval...

— Etus, mikor látta utoljára a férjét? — kérdi a fiatalabbik rendőr.

— Öt nappal ezelőtt, akkor jöttem be a faluba a gyerekekkel a testvéremhez.

— A jelenlevők közül ki látta később is Cérna Pistát?

Ha egy nád megmozdul, az még nem tud a szélről. Hal vagy teknősbéka is megcsörrentheti. Azt az egy-két szálát. Vagy a pézsmacikány, amelyik ilyenkor már idegesen kuszmérkodik a friss hajtás, a csilla körül. Az eszemadta, ha rátalál egyre, óvatosan leharapja a tövénél és magával viszi. Nem kortyan a víz, ahogy az ifjonti nádszállal rejtett kis tisztások felé igyekeznek. Megvan az útja. Ennyi meg ennyi piciny hely két nádbokor között. Nesztelenül tűnik el a vízcickány. Ha egy nádbokor üstöke sussan, ez már az első csavargó szél, amely a semmiből borzad fel. Most a nádas üstökén fésülük a pelyheket. Szél támad, de nem hideg. Ugyhogy a rét felől meleg ölelés kínálkozik. A nád csak sajnálhatja, hogy az ősz ravatalára került. Ebben a meleg és mégis félelmetes közelségben, amikor egy ember vízszintes helyzete kizárja annak lehetőségét, hogy még egy elképzeléstől, kintől, lemondástól valóságosabb paraszti vád akaszkodjon össze a világgal.